

УДК: 371.132

ПРОФЕСІЙНА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ВЧИТЕЛІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Кіриченко С. В.

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Україна,
Харків

Сутність професійної самореалізації вчителів старшої школи розглянуто з позиції розкриття їхнього педагогічного потенціалу. Професійну самореалізацію вчителя визначено як здатність постійно підвищувати педагогічну майстерність, яку складають професійна спрямованість, професійні знання й уміння, педагогічна техніка, педагогічний такт, авторитет. На основі узагальнення розкрито зв'язок професійної самореалізації вчителів з рівнями розвитку педагогічної майстерності. На творчому рівні професійної самореалізації вчителі старшої школи конструюють оригінальні педагогічні доцільні прийоми педагогічної взаємодії, будують міжособистісні відносини зі старшокласниками. Зазначено, що в педагогічній роботі вчителям слід враховувати вікові особливості старшокласників.

Ключові слова: самореалізація особистості, професія вчителя, професійна спрямованість, педагогічні прийоми і методи, старшокласники, педагогічна майстерність.

PhD in Pedagogy, Kirychenko S. V. Professional fulfillment as a high school classroom teaching profession / Kharkiv National Pedagogical University G. S. Scovoroda, Ukraine, Kharkiv

The essence of the professional fulfillment of teachers of high school are considered from the perspective of opening their educational potential. Teacher professional fulfillment is defined as the ability to continuously improve teaching skills, consisting of professional orientation, professional knowledge and skills, educational technology, pedagogical tact authority. Based on the synthesis disclosed relationship with teachers professional fulfillment levels of educational excellence. On the creative level of professional fulfillment construct high school teachers original teaching methods appropriate pedagogical interaction, build interpersonal relationships with high school students. Indicated that teachers in educational work should take into account the age characteristics of high school students.

Keywords: personal fulfillment, teaching profession, professional orientation, teaching techniques and methods, high school, pedagogical skills.

Загальна постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Учитель є носієм і передавачем загальнолюдських цінностей молодому поколінню. На особливу увагу заслуговує професійна самореалізація вчителів старшої школи, оскільки знання себе, власних потенційних можливостей дозволяють ефективно організовувати освітній процес, розуміти потреби старшокласників. У різних видах педагогічної діяльності, зокрема й у освітній проектній діяльності, відбувається переведення резервного потенціалу особистості зі стану потенційного до актуального, набувається досвід практичної діяльності, формується професіоналізм і педагогічна майстерність, досягається акме (найвищий ступінь розвитку людини).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми та на які спирається автор, визначення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячена стаття, актуальність проблеми. Як свідчить аналіз наукової літератури, формувати творчу людину може лише такий учитель, який постійно підвищує професійний рівень, прагне до професійного росту, розвиває творчі здібності [1-3]. У дослідженнях Н. Каньоси, Л. Рибалко йдеться про необхідність мотивації професійно-педагогічної самореалізації майбутніх учителів, стимулювання їх до розкриття власного потенціалу в різних видах діяльності – навчально-пізнавальній, науково-дослідній, виховній, громадській, самоосвітній [4; 5]. На наш погляд, проблема професійної самореалізації вчителів старшої школи має високий педагогічний потенціал. Так, педагогічні здібності вчителів розкриваються в освітньо-проектній діяльності, яка нині набирає нових науково-дослідних обертів. Питання проектної діяльності, її роль в освітньому просторі розкриваються в працях Ю. Немченко, К. Степанюк, В. Трунової, Н. Хрукало [6-9].

Аналіз наукових праць [1-9] та власного практичного досвіду вможливив виявити суперечності стосовно зазначеної проблеми, що об'єктивно існують у старшій школі, а саме між:

- запитом суспільства у висококваліфікованих учителях та недостатнім рівнем надання освітніх послуг у старшій школі;

- потребою вчителів старшої школи у пізнанні й розкритті власного потенціалу та недостатнім використанням потенціалу освітньої проектної діяльності;

- необхідністю стимулювання учителів старшої школи до професійної самореалізації і відсутністю розробленого науково-методичного забезпечення педагогічних умов учителів старшої школи в освітній проектній діяльності.

Формулювання мети статті та завдань. Метою статті є розкриття суті професійної самореалізації вчителів старшої школи, а завданнями – аналіз результатів вивчення наукової літератури, виявлення педагогічного аспекту професійної самореалізації вчителів, узагальнення результатів дослідження.

Виклад основного матеріалу статті із зазначенням методів та повним обґрунтуванням отриманих документів. На основі результатів аналізу наукової літератури [1-9] зазначимо, що проблему самореалізації особистості досліджували вітчизняні і зарубіжні філософи Л. Коган, М. Михайлов, М. Муляр, М. Недашковська, Г. Нестеренко, Л. Никифорова, Л. Подолянко, Н. Цибра, І. Чхеайло, Ю. Юхименко, розкриваючи її зв'язок із сенсом життя та свободою людини. Самореалізація особистості як психологічний феномен вивчався вченими-гуманістами А. Адлером, Г. Баллом, Л. Коростильовою, А. Маслоу, Ф. Перлзом, К. Роджерсом, В. Франклом, К. Юнгом як потреба, діяльність, процес, результат. Соціальна структура, місце в системі соціальних відношень, способи самореалізації у суспільстві розглядаються в працях А. Ідинова, Н. Лосєвої, М. Муляра, Н. Комісаренко, О. Ярославцевої та іншими.

У педагогічному аспекті відзначимо такі напрями дослідження проблеми самореалізації особистості, як:

- вивчення сутності творчої самореалізації студентів у навчально-виховному процесі середніх та вищих навчальних закладів, зокрема педагогічної спрямованості (Г. Кириченко, І. Краснощок, Д. Мірошніченко, Г. Митрофанова, О. Шелкунова, Л. Цурикова інші);

- створення педагогічних умов для самореалізації школярів і студентів у навчанні та вихованні (А. Блощинський, Л. Буря, С. Гармаш, А. Ковальова, Л. Левченко та інші);

- розвиток процесів самості (самопізнання, самоактуалізація, самовдосконалення, самоуправління) студентів вищих навчальних закладів у

процесі професійної підготовки (С. Васьковська, Ю. Долінська, Є. Вахромов, В.Мусієнко-Репська, М.Чобітько та інші).

Педагогічний аспект проблеми самореалізації особистості висвітлений у працях вітчизняних й зарубіжних педагогів минулого (К. Абульханової-Славської, К. Вентцеля, А. Дістервега, Д. Дьюї, В. Лая, А. Макаренка, П. Наторпа, В. Сухомлинського, Л. Толстого, К. Ушинського), які вивчали психологічні характеристики самоактуалізованої особистості, здатної до самовдосконалення і самореалізації в педагогічній діяльності, роль самостійної творчої діяльності в педагогічній практиці, теоретичні засади організації освітнього процесу, спрямованого на розвиток творчої особистості.

У дослідженні зазначаємо, що питання самореалізації особистості є нагальними як для підготовки майбутніх учителів, так й для навчання і виховання школярів, а саме:

- обґрунтовано необхідність творчої самореалізації вчителів (А. Буреніна, О. Дедюхіна, І. Ісаєв, Д. Мірошніченко, М. Ситнікова);
- розкрито шляхи творчої самореалізації майбутніх вчителів у процесі професійної підготовки (Г. Батиршина, Г. Бошук, О. Вандишева, О. Готовчева, О. Єфімова, К. Карамова, О. Пронічкіна, О. Теплова);
- з'ясовано можливості творчої самореалізації учнів, зокрема в процесі навчання (Т. Чумакова, Б. Кутузов, К. Паталаха, П. Маслов), у позакласній діяльності сільської школи (Н. Комісаренко), на уроках мистецтва (Л. Бурая, Ю. Мішуковська, С. Кузьміна), в додатковій освіті (С. Сулейманова), в умовах системно цільової диференціації навчання (Л. Дроздікова), в евристичному навчанні (Н. Громова), в науково-дослідницькій діяльності (Л. Левченко).

Професійна самореалізація вчителя виявляється в педагогічній майстерності. Професійні знання, як складові професійної самореалізації, становлять базову підготовку вчителя, що включає соціальний, психолого-педагогічний, фаховий напрям. Педагогічна техніка забезпечує реалізацію умінь здійснювати навчально-виховний процес, виховну роботу; взаємодіяти з учнями, керувати ними у процесі різноманітної роботи; управляти собою, емоційним станом, мовою, що проявляється в поведінці та вчинках. Педагогічні вміння допомагають учителеві у самовираженні власного «Я», формуванні позитивної «Я»-концепції, вдосконалюванні педагогічної техніки. Педагогічні здібності є також складовими професійної самореалізації та до них віднесемо комунікативність, креативність,

рефлексію, перцептивні, інтелектуальні, організаторські. Однак, гуманного вчителя характеризують ще й доброзичливість, вимогливість, самостійність, самоконтроль, оптимізм, порядність, чесність, саморегуляція та самоконтроль.

Для вчителя старшої школи характерним є співпраця з учнями, яка має відбуватися з урахуванням мотиваційних факторів. Мотивами реалізації творчого потенціалу старшокласників є потреби у суспільному статусі (повазі) та потреби у самореалізації та індивідуальному розвитку. Потреба у повазі, досягненні – це прагнення до успіху в діяльності. Реалізуються вони старшокласниками по-різному: як бажання перевірити нові когнітивні здібності, досягти поваги та високої соціальної оцінки, намагання показати себе з кращого боку перед представниками іншої статі. Юнацький вік – це вік зростання сили «Я», його здатності не втратити, зберегти своє «Я» та проявити свою індивідуальність в умовах групової діяльності. Потреби і ціннісні орієнтації виражаються в інтересах, схильностях, бажанні творити, потребі виразити себе у творчих витворах.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. У дослідженні професійну самореалізацію вчителя розкрито як педагогічну проблему, суть якої полягає в постійному самовдосконалюванні й саморозвитку власного потенціалу. З'ясовано, що професійна самореалізація тісно пов'язана з педагогічною майстерністю вчителя. У подальшому дослідженні слід звернути увагу на педагогічні прийоми, методи, які забезпечують високий рівень професійної самореалізації вчителів у педагогічній діяльності.

Література:

1. Полторацька В. Про деякі аспекти управління професійним ростом учителя / В. Полторацька // Директор школи. – 2005. – № 40 (376). – С. 15-18.
2. Скорик Т. Особистісно-орієнтовна робота з підвищення фахового рівня вчителів / Т. Скорик // Директор школи. – 2004. – № 17 (305). – С. 8-12.
3. Уфимцева С. Формуємо творчу особистість / С. Уфимцева // Директор школи. – 2005. – № 48 (384). – С. 18-20.
4. Каньоса Н. Г. Мотиви навчально-професійної самореалізації студентів вищих педагогічних навчальних закладів: [монографія] / Н. Г. Каньоса. – Кам'янець-Подільський: Зволейко, 2013. – 190 с.

5. Рибалко Л. С. *Методолого-теоретичні засади професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя (акмеологічний аспект): [монографія] / Л. С. Рибалко. — Запоріжжя: ЗДМУ, 2007. — 442 с.*
6. Немченко Ю. В. *Проектна діяльність у позашкільному освітньому просторі / Ю. В. Немченко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. — Вип. 24. — 2010. — С. 118-122.*
7. Степанюк К. І. *Сутність поняття «проектна діяльність» та його становлення в системі освіти / К. І. Степанюк // Вісник Черкаського університету. — Черкаси, 2012. — Вип. № 3 (216). — С. 116-119.*
8. Трунова В. А. *Проектна діяльність у сучасному освітньому просторі: посіб. для працівників / В. А. Трунова. — Одеса, 2010.*
9. Хрукало Н. Н. *Генезис навчального потенціалу проектної діяльності / Н. Н. Хрукало // Вісник Національного університету оборони України: зб. наук. праць. — Київ: НУОУ, 2014. — Вип. 2 (39). — С. 153-158.*

References:

1. Poltoratska V. *Pro deiaki aspekty upravlinnia profesiinym rostom uchytelia / V. Poltoratska // Dyrektor shkoly. — 2005. — № 40 (376). — S. 15-18.*
2. Skoryk T. *Osobystisno-oriientovna robota z pidvyshchennia fakhovoho rivnia vchyteliv / T. Skoryk // Dyrektor shkoly. — 2004. — № 17 (305). — S. 8-12.*
3. Ufimtseva S. *Formuiemo tvorchu osobystist / S. Ufimtseva // Dyrektor shkoly. — 2005. — № 48 (384). — S. 18-20.*
4. Kanosa N. H. *Motyvy navchalno-profesiinoi samorealizatsii studentiv vyshchychk pedahohichnykh navchalnykh zakladiv: [monohrafiia] / N. H. Kanosa. — Kamianets-Podilskyi: Zvoleiko, 2013. — 190 s.*
5. Rybalko L. S. *Metodoloho-teoretychni zasady profesiino-pedahohichnoi samorealizatsii maibutnoho vchytelia (akmeolohichnyi aspekt): [monohrafiia] / L. S. Rybalko. — Zaporizhzhia: ZDMU, 2007. — 442 s.*
6. Nemchenko Yu. V. *Proektna diialnist u pozashkilnomu osvithomu prostori / Yu. V. Nemchenko // Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. — Vyp. 24. — 2010. — S. 118-122.*
7. Stepaniuk K. I. *Sutnist poniattia «proektna diialnist» ta yoho stanovlennia v systemi osvity / K. I. Stepaniuk // Visnyk Cherkaskoho universytetu. — Cherkasy, 2012. — Vyp. № 3 (216). — S. 116-119.*

8. *Trunova V. A. Proektna diialnist u suchasnomu osvithnomu prostori: posib. dlia pratsivnykiv / V. A. Trunova. – Odesa, 2010.*

9. *Khrukalo N. N. Henezys navchalnoho potentsialu proektnoi diialnosti/ N. N. Khrukalo //Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy: zb. nauk. prats. – Kyiv: NUOU, 2014. – Vyp. 2 (39). – S. 153-158.*